

דף לב

'הבימות'. רש"י מפרש: בימה שהיו עושים למלך לקריאתו בתורה. והערוך ('במות') פירש 'במות' – עמודי הספר העשויים מעץ. וה'לוחות' – אלו לוחות שעושים לספר. ועוד הביא הערוך לפרש: הגליונות החלקים שממעל הכתב ומתחתיו, מלפנים ומאחור – אלו נקראים במות, והרווחים שבין עמוד לעמוד הם הלוחות.

'אמר רבי יוחנן: עשרה שקראו בתורה, הגדול שבהם גולל ספר תורה. הגוללו נוטל שכר כולן...'. הרבה ראשונים פרשו 'גולל' כפשוטו, וכן נפסק בטושו"ע. [לדברי המשנה-ברורה (קמז) הגולל היינו המגביה את הספר, ובשם החזון-איש מובא שגם הגולל כמו המגביה, מקבל שכר כנגד כולם]. וכבר תמהו מדוע לא נהגו לכבד את גדול הקהל בגלילת הספר (כן תמה בערוך השלח, וכבר הקדים להעיר על כך בספר המנהיג, על מה שנהגו ליתנה לחון, כלומר לשמש בית הכנסת). ואמנם היו יחידים מגדולי הדורות שנהגו לגלול בעצמם את הספר (כן מביא הגר"מ שטרנבוך שליט"א (בספר הלכות הגר"א ומנהגיו, קכט) שהגר"א ז"ל נהג להגביה הספר. וכן מובא (דברי חכמים עמ' ג) שנהג הגר"ד ליבאביץ ז"ל בעל ברכת שמואל, ועוד. וע"ע הליכות שלמה מועדים-א פ"ב סוף הערה 34), אבל היוצאים מן הכלל מלמדים על הכלל שלא נהג בכך.

ואמנם מדברי רב עמרם גאון, רבנו חננאל והרמב"ם נראה שהם מפרשים 'גולל' – הקורא השביעי, שהוא חותם הקריאה ומשלימה. ומצאנו שהמנהג הקדום בצרפת ובאשכנז שהעולה השביעי הוא היה גולל את הספר [לאחר קריאת המפטיר]. ואכן יש להוכיח שהמנהג הרווח בקהילות ישראל, באשכנז בספרד ובתימן, היה ליתן את העליה האחרונה משבעת הקרואים [להוציא את המפטיר, ע' לעיל כג-כד] לגדול שבציבור. כך מבואר בדברי האור-זרוע (ח"ב מב) ובמנהגי וורמישא (ח"א עמ' רסו). וכן העיד הבית-יוסף (קלה), וכן הביאו הלבוש המגן-אברהם והפרי-מגדים ועוד. וכן נשתמר עד היום מנהג זה אצל התימנים, וכן בעדה הפרסית. הרי שיסודו של המנהג הזה הוא בדברי הגאונים ורבנו חננאל בפירוש 'גולל'.

ואמנם ישנם עדויות מאוחרות יותר (מהטור ועד הלבוש והתוי"ט) שבנוסף לשביעי החשיבו גם את הגלילה וקנו אותה בדמים מרובים. וכנראה עקב כך נטלו את הגלילה מרב הקהילה [שכאמור, לפי המנהג הקדום הוא היה עולה שביעי וגם היה גולל את הספר] ומכרה למרבה בדמים [ולא נגרע בכך כבוד הרב, מפני שהוא משלים את הקריאה, וזהו כבודו]. אך כאמור לעיל המנהג המאוחר הוא ליתן לקטנים לגלול, כדי לחנכם במצוות (כן מובא ב'שער אפרים' ובמשנ"ב).

כנראה רק מאוחר יותר, בעקבות התפשטות הקבלה, ניטל כבוד משביעי. [כמובא בשם האריז"ל 'השביעי גרוע מכולם'] וניתנה לשישי [עפ"י המובא בזהר שלח קסד:]. וכן עליית המפטיר קיבלה חשיבות [כן מבואר בספר מקדש מלך (זהר ויקהל רטו): עפ"י מדרש הנעלם, שעליית מפטיר עדיפה על השביעי. וזהו שלא כנראה מדברי המשנה והתלמוד וע' בחדושי הנצי"ב לעיל כד.]. וכן המנהג הרווח כיום (נכתב עפ"י מאמרו המקיף של הרב פרץ לזין שליט"א – נדפס בקובץ המעין תשרי תשנ"ט, ע"ש בפירוט).

'מנין שמשתמשין בבת קול...'

זו לשון רבי צדוק הכהן זצ"ל מלובלין (דובר צדק עמ' 142):

'... הנה ענין קלא דהדרא הוא הנקרא 'בת קול' בלשון רז"ל, שאמרו במדרש (שמו"ר סוף פרשה כט) אדם יש לקולו בת קול. וע' בתוס' פ"ק דסנהדרין גבי משמתו נביאים אחרונים נסתלקה נבואה ועדיין משתמשים

בבת קול – פרשו התוס' דבת-קול היינו קלא דהדרא מקול השי"ת ע"ש. ובפרק קמא דבבא בתרא (יב). איתא, ניטלה נבואה מן הנביאים וניתנה לחכמים, ושם אחר-כך: דניתנה לשוטמים ולתינוקות; והאמת הכל אחד, ורו"ל בירושלמי (פרק 'במה אשה') גילו לנו בסיפורים שסיפרו שם עם הבת-קול שהיא שמיעת קול בני אדם ממש, המדברים לעיניהם, והם אין מתכוונים כלל לזה, רק הוא השומע יודע מזה למה שהוא צריך. וזה שלמדוהו שם מקרא ד'ואזניך תשמענה דבר מאחריך', וכן למדו בבבלי שילהי מגילה. [וע"ש דדוקא קול גברא במתא כו' – פירוש, קול שאינו שכיח, ומאי דקמן, וכדרך שאמרו בכתובות סז ע"ב... דדבר שאין שכיח ודאי הוא הזדמנות השי"ת לאיזה דבר. וכן הוא בירושלמי שם אענין סיפורים דבת קול מביא כמה דברים שלא היה בקול רק בעובדות של אדם שלא במתכוין והכירו בהם שהשי"ת פעל כזאת על ידו, יעו"ש וזה נקרא בת קול גם כן]; –

פירוש, בסוד אחרים, דאין הזיווג והשפעות השי"ת אלינו פנים בפנים שנכיר ונדע איך השי"ת הנותן ואנו מקבלים מיד ליד, שזהו הנבואה במאמר כה אמר ד' שהיה מכיר בפירוש שהשי"ת מדבר עמו, אבל משחרב בית המקדש נסתלק ההכרה דפנים בפנים הוזהר לשמוע הדבור מלפניו רק מאחוריו שהוא כטעם כ'לאחר ידו' וכמו שאמרנו לעיל, דאחוריים רצה לומר מעללים שאין האדם מתכוין להם, והיינו כי השי"ת משמיע אליו קולו מרצונו דרך בני אדם אלו שהם מתכוונים מעצמם ומכוונתם לדבר זה לענין אחר, ואינו נמשך מכונת השי"ת בפירוש ובהיכר ברור לכל, רק כטעם מאחוריו.

ובו היו משתמשים אז – פירוש, שעל כל דבר היו רואים או שומעים קול או פעולת אדם אחד שלא נתכוין להם כלל וממנו היו יודעים לענינם ולצרכם, וכך היה השי"ת מזמין להם על כל דבר שהיו צריכים, וזהו ההשתמשות בבת קול כמו הנביאים על כל דבר שהיו צריכים היו שומעים הקול ממש שהשי"ת מדבר עמם לנוכח כך וכך פנים בפנים, ומשמתו נביאים היה מדבר עמהם מאחוריו והיינו קלא דהדרא; כידוע בחכמת הטבע שבמקום אשר יפסוק הקול יפגיש באיזה דבר קשה, הקול מכה בו וחוזר ומשמיע קול הברה כאותו קול, וחכמי הטבע בנו מגדלים שהיו מחזירים הקולות זה לזה כמה פעמים, שהקול החוזר יחזור ויעשה קול החוזר ככתוב בספריהם, כי קול החוזר נשמע כאילו הוא קול בפני עצמו שמשמיע אותו דבר, ובאמת אינו אלא האחוריים דקול הראשון אך אינו ניכר אלא לקול בפני עצמו...'. והוסיף לבאר שם שענין ה'בת קול' הוא מקביל – במהות הענין, וכן בתקופה – להתפתחות התורה שבעל פה בתלמוד בבלי, שמצד אחד כינוהו (בסנהדרין כד.) 'חושך' שהוא נראה כחכמה אנושית שמקורה בבני אדם, אך לאמיתו של דבר התלמוד כולו הוא דבר ה' בהעלם, והוא כאותו 'קול חוזר' מהארץ, לקול המסותר שנכנס ללבבות חכמי ישראל.

ולכן ה'בת קול' הראשון, מצאנו אצל שמעון הצדיק (בסוטה לג), שהוא ראש חכמי המשנה ומשיירי כנסת הגדולה. עד כאן מדברי הכהן ז"ל.

וע"ע תוס' יום טוב יבמות טו.

ישונה בלא זמרה. עתוס' שהיו רגילים לשנות המשניות בזמרה, לתועלת הזכרון. וכן מבואר בעירובין כא: וברש"י (ומהרש"א), ששלמה המלך לימד פיסוק טעמים בגירסת המשנה [ובכתבי יד קדומים של המשנה, מופיעים סימני טעמים].

וע' בפירוש תפארת ישראל (ערכין פ"ד, ב'בועז'. מצוטט ביוסף דעת שם יט), שבוז מובן מדוע פעמים שנה התנא בבא יתירה, ופעמים שאמרו 'חסרי מחסרא' ואעפ"כ נשארה הגירסה כפי שהיא – שהניחוהו כפי שהיא מפני משקל השיר כדי שיוזכרו המשנה לבל תשתכח – 'ישומר זה, דאם גם ברוב פעמים מונחים פנימים יקרים בשינוי לשון התנא, על כל פנים במקום שלא ידענו טעם אחר נסתפק את עצמנו בטעם זה שהוא גם כן אמיתי בעצמו'.

'כל הקורא בלא נעימה ושונה בלא זמרה עליו הכתוב אומר וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם. מתקף לה אביי משום דלא ידע לבסומי קלא משפטים לא יחיו בהם קרית ביה...'. באור הסלקא-דעתין, כי החיות שבדברי תורה היא רק כשהוא בשמחה ובטוב לב, שאז הוא מרגיש חיות [אלא שמקשה מכל מקום הלא אפשר שמרגיש החיות והשמחה בלב, הגם שלא יכול לבוא להתגלות בפה] (עפ"י קדושת השבת ז עמ' 41).

וקרוב לזה בספר בכור שור אלא שהוא מפרש שדרש 'לא יחיו' – על המשפטים [ולא על האדם], שאין בהם חיות כי ללא הקול והנעימה אינו מכוין בהם כראוי.

'אמר רבי פרנך אמר רבי יוחנן: כל האוחז ספר תורה ערום...'. טעם איסור זה, כי סתם ידים עסקניות הן ונוגעות במקום מטונף, הלכך אין ליגע בהן בספר, ואמנם לא חילקו חכמים בין סתם ידים לידים נטולות ששמרון, בכל אופן גזרו עליהן טומאה (עפ"י רמב"ן ועוד). ויש סוברים שבידיים נקיות מותר (עפ"י מרדכי בשם ראבי"ה, וע' בשפת אמת. וע"ע בכללות הענין במובא בשבת יד).

'כל האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום, ערום סלקא דעתך?...'. תימה, מאי קושיא, נאמר שזהו עונשו מדה כנגד מדה? ויש לומר שאין זה עונש גדול, וכפרה היא לו משום ואל עפר תשוב (ריטב"א שבת יד). ובספר חדש האביב (שם) כתב להפך: לא מסתבר שייענש בעונש גדול כזה משום שאוחז ספר תורה בידיו.

[יש שפרשו מאמר ר' פרנך כפשוטו, שאדם ערום האוחז ספר תורה, על שנהג בו בזיון – ייקבר ערום ללא כסות ותכריכים, מדה כנגד מדה. (ע' במובא בספר מאור ישראל שבת). וצ"ב כיצד פירוש זה תואם עם האמור בסוגיתנו].
דרך רמז מובא (ע' מאור ישראל שם) מהאריז"ל לפרש 'אוחז ספר תורה ערום' שאומר דברים כפשטם בלבד, ואינו מאמין שיש לתורה מלבוש של סודות ורזים עליונים.

ופירש בשפת-אמת, זו לשונו: 'ומשמע לי מלשון 'נקבר ערום' דהיה צריך לומר אין לו שכר מצוה, רק משום דתורה נותנת חיים בעולם הזה ובעולם הבא, וכן בהרבה מצות דיש קרן ופירות, ושכר מצוה דעולם הזה לא הפסיד, רק משום דאוחז ספר תורה ערום ועולה בדעתו שעמד על דברי תורה, לכן לא זכה להתדבק בפנימיות התורה ונקבר ערום מאותו מצוה.

ויש לומר דלכך סיימו התוס' דהאוחזו במטפחת אורך ימין בימינה ועושר וכבוד בשמאלה, היינו שני החלקים, למי שיודע כמה גדלה מעלת התורה וירא ליגע בה בלי מטפחת ויש לו חלק גם בפנימיות התורה, היינו אורך ימים בימינה, לעולם שכולו ארוך, יזכנו העליון-יתברך-שמו לזה'.

